

el a modern tudomány nyugtalan világába. Ez a történeti korokat átívelő kultúr-filozófiai „panneau” bőséges fejtegetéseket tartalmaz a tanítási anyag, módszer és nevelés — vertikális és horizontális — összefüggéseiről. Vajon a szöveggyűjtemény, mely elé ez a tanulmány készült, nem rejtőzik valahol a hagyatékban? Nagyon tanulságos, hasznos lenne.

KEMÉNY Gábor önéletírása 1944-ben megszakad. A felszabadulás utáni tevékenységéről már kortársai, munkatársai vallanak: KEMÉNY Judit, NÁNAY Béla, BÉKI Ernő, LUKÁCS Sándor, SZÉKELY Endréné, KOVÁCS Máté, NOVÁK Károly, KISS Árpád. Nehéz lenne az értékelés és elismerés e gazdag tárházából valamit is kiemelni: KEMÉNY Gábor tudósnak, közéleti embernek, tanügypolitikusnak, gyakorló pedagógusnak egyaránt nagyszerű volt. Pedagógiai személyiségének hatása, szerény, szemérmes természetén is átütő varázsa környezetére áramlott. A kortársak boldogan és büszkén emlékeznek vissza a vele együtt töltött munka alkotó szépségére és emberségére. Lányának, KEMÉNY Katalinnak bevezető tanulmánya pedig esszé szintjére emelt méltó megemlékezés a kiváló pedagógusról, íróról, művelődéspolitikusról és családszerető édesapáról.

SIMON GYULA

## KEMÉNY GÁBOR KIADATLAN ÍRÁSAIBÓL

KEMÉNY Gábor hazánk felszabadulásával jutott el az igazi pedagógiai cselekvéshez. Önéletrajzából s a vele foglalkozó tanulmányokból tudjuk, hogy a Horthy-korszakban a pedagógia perifériájára szorítva fejtette ki nagyjelentőségű és a hagyományos pedagógiai gondolkozást lényegesen túlhaladó társadalompedagógiai tevékenységét.

Az 1945 utáni időből származó írásaiból, különösen pedig mindmáig kéziratban levő tanulmányaiából, vázlataiból, feljegyzéseiből tudjuk, hogy eleven érdeklődését az iskola iránt élete végéig megőrizte. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az elsők között ismerte fel az új idők követelményeit s az első között kívánt megfelelni ezeknek a követelményeknek.

KEMÉNY Gábort a felszabadulás után azok között találjuk, akik keresik az új, demokratikus társadalomnak megfelelő iskolát. Ezt bizonyítja többek között az Embernevelésben publikált *Demokratikus iskolareform* című munkája (1945. 1—2. sz. 2—26. o.). Ez a tervzet a hazai legjobb hagyományokat, APÁCZAI, TESSEDIK, EÖTVÖS, NAGY László vonalát követi, s az új társadalom követelményeinek felel meg.

Az új köznevelés érdekében végzett igen szerteágazó elméleti és gyakorlati tevékenységébe szervesen illeszkedik a *pedagógusképzés, a továbbképzés* gondolata; azt vallotta, hogy az új ember formálásának feladatait csak új szemléletű, új módon gondolkodó pedagógus tudja megoldani. A pedagógust az iskola demokratikus szellemű megújításában meghatározó tényezőnek tekintette.

Hagyatékában — amely az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban található — számos, a pedagógusok átképzésével és továbbképzésével foglalkozó tervzet, javaslat található. Mint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium III. Nevelési Ügyosztálya vezetőjének hivatalbeli kötelességei közé is tartozott a nevelő-továbbképzés gondozása.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban levő kéziratok közül most a következő dokumentumokat közöljük:

Az 1. sz. dokumentum annak a körlevélnek a szövege, melyet az ország valamennyi tankerületi főigazgatójának és vármegyei tanfelügyelőjének küldött ki a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1946 májusában.

A 2. sz. dokumentum az előbbi körlevél mellékleteként kiküldött, KEMÉNY Gábor által összeállított elméleti és gyakorlati átképzési tervet tartalmazza. Az eredeti példány 3,5 oldal terjedelmű, sűrűn gépelt sorokkal. Ezt a tervzetet stencillel sokszorosították és az 1. sz. körlevéllel együtt küldték el a tanügyi szakembereknek.

A 3. sz. dokumentum a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletéből kiadott útmutató a nevelői továbbképző tanfolyamok megindításával kapcsolatban 1946 októberéből.

A 4. sz. dokumentum annak az előadásnak szövege, melyet KEMÉNY Gábor a budapesti pedagógus átképző tanfolyam megnyitóján mondott. Ez a beszéd megjelent a Köznevelés 1947. évi 1—2. számában. Az eredeti szöveg 4 gépelt oldal terjedelmű.

Az 5. sz. dokumentum, melyet fotómásolatban közlünk, annak a beszédnek vázlata, melyet 1946 októberében a minisztériumban tartott értekezleten mondott el KEMÉNY Gábor. Az eredeti példány 4 oldal terjedelmű. KEMÉNY Gábor saját kézírásával. A tintával írott szöveget helyenként ceruzával írt kiegészítésekkel látta el. (1—4. ábra)

Közreadja P. BÁLIND MÁRTA és KÖTE SÁNDOR

[1]

*Magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium*

40.459/1946. szám  
III. ü. o.

Tárgy: A nevelők átképzésének elméleti és  
gyakorlati tervei

Melléklet száma:

Csatoltan megküldött „Útjelző vázlat”-ban megjelölöm azokat a szempontokat, amelyek szerint a magyar nevelők állandó jellegű továbbképzését megindítani kívánom. A hároméves terv egyidejű megküldése mellett felhívom a C í m e t, hogy a szeptember hónapban meginduló tanfolyamra személyi és tárgyi javaslatát lehetőleg június hó 30-ig, de legkésőbb július 31-ig szíveskedjék beküldeni.

A fontosabb szempontok a következők:

1. Hogyan, milyen csoportokban tartjuk ajánlatosnak a pedagógusok részvételét?
2. Kik lennének az előadók, illetőleg vitavezetők?
3. Melyek azon munkacsoportok, melyekben a nevelők részvételét — esetleg csoportonként — kötelezővé lehetne tenni?
4. Arra vonatkozó javaslatot is kérek, hogy a hallgatók sorába a nevelőkön kívül a társadalom többi rétegeit is bevonjuk-e.

A világnézeti megvitatásokat, az emberi jogok kodifikálására vonatkozó felvilágosítást az 1946. évi I. tc. alapján minenütt kötelezővé kell tenni.

Azzal természetesen számolnunk kell, hogy minden munkacsoportot minden helyen előadni, megvitatni nem lehet. A tervezetben megjelölt tárgykörökön kívül a pedagógiával, filozófiával, kémiával, matematikával, esetleg statisztikával és egészségügyi problémákkal is lehet foglalkozni, ahol megfelelő szakemberek vállalkoznak az előadásra vagy vitavezetésre.

Az átképző tanfolyamok szervezőit és előadóit a VMK. később meghatározandó díjazásban fogja részesíteni.

Budapest, 1946. évi május hó 23-án.

A miniszter rendeletéből:  
dr. Kemény Gábor s. k.  
ügyosztályvezető

*Valamennyi tankerületi Főigazgatónak és valamennyi  
vármegyei Tanfelügyelőnek.*

[2]

*Nevelők átképzésének elméleti és gyakorlati tervei  
(Útjelző vázlat)*

40 459/1946.  
III. ü.p.

*I. Vezető elvek*

A munkafolyamat neve nem átképzés, de célja annál inkább az marad: átképzése a nevelőknek.

1. Látókör-tágítás,
2. összefüggés-látás szempontjából.

Milyen formában történjék? Ezt a munka célja szabja meg. Az átképzés ne átmeneti jellegű legyen, hanem

*állandó szellemi irányító szerv.*

Formája: előadások, írásbeli közlések, de leginkább

*közös megbeszélések, megvitatások.*

Szellem: sohase legyen a nevelő önérzetet bántó fölény, ne okozzon kisebbségi érzést, legyen széles tájékozottságú, tudásban, izlésben, magas színvonalú és baráti hangú.

Alapszínék: magas színvonalú erkölcsi és izlésbeli hang. A magyar értékek európai és univerzális színvonalra emelése, az előadó, illetve megbeszélő tekintete mindig az egészen van — ez az egész jelent harmóniát és így a részek, mint pl. a sajátos magyar kérdések megfelelő elhelyezését és kiemelését.

Látókör-tágítás és összefüggéslátás valójában egyet jelentenek. A látókör-tágítás inkább az előadások *tárgyi* részét jellemzi, de ezzel együtt jár a távoli tárgyak összekapcsolása, az összefüggések megmutatása és érzékeltetése evidenssé tétele.

Ennek az összletésnek kidolgozása szükséges, nemcsak az összes tantárgyakra, de az iskolai élet minden mozzanatára vonatkozóan is. A külön-külön előadóknak figyelembe kell venniük egymás munkáját és mindenekelőtt a főirányító előadók munkájában kell összhangnak lennie.

A figyelembe veendő összefüggések minden tárgynál azok, amelyekre a többi természeti, társadalmi, művészi, lélektani stb. összefüggések is ráfűzhetők. Ezek:

1. a világegyetem harmóniájának általános törvényei — számok törvénye, világekorszakok ismétlődése, periodikus törvények stb.

2. ezeknek alkalmazása a természet részletjelenségeiben; fizikai, biológiai, etnikai összefüggések,

3. ezeknek megvalósulásai az emberi életben: az emberi közösség törvényei.

Az átképzés gyakorlati megoldása hármas feladat:

1. az átképzők megszervezése és annak tudatosítása, hogy itt nemcsak nívós előadásról és szereplésről van szó, hanem az átnevelés felelősségéről.

2. a tanárok állandó műveléséről,

3. a gyermekek műveltségének elmélyítése (a két előbbi cél elérése után már magától történik.)

## II. Munkacsoportok

1. biológia,
2. fizika,
3. gazdasági földrajz,
4. közgazdaságtan,
5. szociológia,
6. irodalom,
7. történet szemlélet,
8. művészet,
9. az emberi jogok kodifikálása az 1946: I. t. c.-ben
10. pedagógia,
11. filozófia,
12. mennyiségtan,
13. kémia,
14. statisztika.

Ezeknek a tárgyaknak centrumában mindig az egész élet fejlődése áll, tehát nem elszigetelt ismereteket kell nyújtani az előadásoknak vagy megvitatásoknak.

## III. Iskola és élet

1. Az iskola történetét ismerik-e a nevelők?
2. az iskola viszonya a közösséghez,
3. az iskola és tanuló belső kapcsolata,
4. nevelők és növendékek munkaközössége,
5. osztályozás és természetes szelekció,
6. van-e intézetben lélektani laboratórium?
7. van-e pályaválasztási tanácsadás?
8. hogyan oldják meg a mindennapi kérdések problémáját?
9. milyen volt a háború hatása az ifjúságra?

10. milyen az elmúlt esztendő befolyása?
11. mi az erkölcsi mérleg a béke első éve után?
12. hogyan működik az önképzőkör?
13. van-e cserkészegylet, olvasókör, vagy egyéb ifjúsági szellemi munkaközösség?
14. a MADISZ-kérdés,
15. politikai hatások és munkaeredmény kapcsolata,
16. az általános iskola I. évének eddigi lélektani és szociális tanulságai.

*IV. Kinek a közreműködésével lehet megszervezni a megbeszéléseket vagy vitákat?*

1. iskolai igazgatóság,
2. főigazgatóság,
3. tanfelügyelőség,
4. megyei titkárság,
5. Nemzeti Bizottság,
6. kellő tapintattal a szülői értekezleteken is tájékozást lehetne szerezni arról, milyen az iskolai atmoszféra, kik a népszerű vagy népszerűtlen pedagógusok, kiknek a tudásában bíznak meg.

*V. A kérdés legnehezebb része: mely személyeket lehetne a szakszerű és szociológiai megvitatásokba bevonni?*

Ez csak lépésről lépésre történhetik, nagy megfontolás és körültekintő megszervezés útján. Ebben az említett tényezőkön kívül az egyetemek testületeit, a Műegyetem, az orvosi kar elismert tekintélyeit, a Mérnökök Egyesületének, a Természettudományi Társulatnak vezetőit is tanácsos megkérdezni.

Az első év a megszervezés jegyében telik el. A munka esetleg megindulhat Budapesten és környékén.

A második évben a vidékre is nagyobb mértékben kiterjed a munka hálózata.

A harmadik év a teljes kiépítés éve.

A 9-ik munkacsoportot Simon László államtitkár leirata alapján vettem fel a munkatervbe. Ebben a leiratban rámutatott arra, h. az emberi jogok kodifikálásának nagy történelmi tényét a nevelők eszmevilágában tudatosítani kell és pedig már a nevelőátképzésnél is. Ezt a gondolatot teljesen magamévá tettem s azért külön és hangsúlyozottan is figyelmébe ajánlom azoknak, akik a továbbképzésben, a demokratikus Magyarország szellemi felépítésében résztvenni kívánnak.

A nevelők átképzése a demokrácia legkomolyabb feladata. Eszedig annál komolyabb, minél váratlanabban értek bennünket a demokratikus fejlődés lehetőségei. Valljuk meg őszintén: nem voltunk felkészülve és ma annál nagyobb szükségünk van a fogalmak tisztázására.

*Az emberi jogok kodifikálása:* minden nevelőnek, aki az építő demokratikus munkának részese akar lenni, éreznie kell ennek a ténynek ünnepies voltát, történelmi jelentőségét.

Az emberi jogok kinyilatkoztatása és kodifikálása minden nép történetének a jobbik részét jelenti.

Minden amerikai polgárnak valóságos bibliája az 1776-ban megszerkesztett és ünnepélyesen kinyilvánított nyilatkozat: „Minden ember egyenlőnek van teremtve, minden ember az Isten által bizonyos el nem idegeníthető javakkal van felruházva, ilyenek az élet, a szabadság, a boldogságra való törekvés . . . ha a kormányzási mód mindezt veszélyezteti, a népnek jogában áll ezt megváltoztatni . . .”

1789. november 3-án hirdetik ki a francia nemzetgyűlés ünnepélyes nyilatkozatát az ember és a polgár jogairól.

„Az emberek születésüknél fogva szabadok és egyenlő jogúak — így hangzanak az első cikk kezdő sorai —; a társadalmi megkülönböztetések semmi másan nem alapulhatnak, csak a közöség érdekén.

Minden politikai társulás célja az ember természetes és láthatatlan jogainak megőrzése. Ezek: a szabadságjog, a tulajdonjog, a személyes biztonság és az elnyomással szemben való ellenállás joga.”

A magyar történelemből sem hiányoznak az ilyen sorsdöntő nyilatkozatok. Berzeviczy Gergely írja 1790-ben latin nyelvű munkájában (De dominio Austriae in Hungaria), hogy „mivel az összes osztrák királyok veszélyes szándékot tápláltak Magyarország ellen, mivel senki közülük a megkötött szerződést be nem tartotta, megilleti a nemzetet a jog a pragmatica sanctiotól visszalépni.”

Ezt a sokáig rejtve maradt írást egy századdal előzi meg az ónodi manifesztum, mely az isteni és emberi jogok alapján kíván az osztrák zsarnokságtól elszakadni: „... és így a mi szabadságunknak és legfőbb törvényes jogunknak ereje és tekintélye alapján, mely isteni és emberi jogok alapján szállott ránk, — senki sem kényszerítvén és senki ellent nem mondván — önként és szabad akaratunkból jelentjük és hirdetjük ki az interregnumot, a királyság nélküli állapotot...”

Epp ilyen megrázó erejű a debreceni trónfosztó nyilatkozat is: „... a Habsburg-Lotharingiai ház idegen hatalom fegyveres erejét használni nem iszonyodott, az uralkodásból a nemzet nevében örökre kizáratik...”

Mintha a 18-ik század igazságra eszmélő lelkesége, a társadalmi szerződés szelleme éledne meg ezekben a nyilatkozatokban. Az emberi jogok átértése nem volt idegen a magyarságtól és amit az 1946: I. tc. kodifikált: annak megvoltak a történelmi és társadalom-lélektani előzményei...

Mi ennek a törvénynek a lényege? ... Megvalósítja a nemzetnek hosszú évszázadok óta ápolta akaratát, hogy elnyomóitól megszabadulva visszanyerhesse önrendelkezési jogát és szabadon határozhasson államformájáról.

A köztársasági államforma természetes betetőzése volt annak a küzdelemnek, mellyel a magyarság az ónodi országgyűlés, a debreceni határozat, s a két forradalom kísérletei révén meg akarta találni önmagát, a fejlődésnek igazán megfelelő életformát.

Az 1946. évi I. törvényeknek az adja meg jelentőségét: megalkot egy olyan államformát, mely — hosszú évszázadok után először — igazán a nemzet akaratának felel meg.

Amikor ez a törvénycikk a köztársaság részére az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait biztosítja, — ezzel a jelentés-dokumentummal a világtörténelem legnagyobb ténykedéséhez mutatta magát méltónak: az amerikai és francia szabadságharc manifesztumához, a magyar szabadságtörekvések legjobb hagyományaihoz méltó ez a törvény.

Emlékeztető a múltra és emlékeztető a jövőre. A múltra, mely elnyomásokkal volt teljes, s a jövőre, amely éppen az emberi jogok kinyilvánítása és érvényesítése által nyit új utat Magyarországnak.

A pedagógusoknak, akiknek nem szabad elmulasztaniuk világnézetük revízióját, nem szabad szótlánul elhaladni az ilyen esemény mellett.

Ez a törvénycikk nem a napi politika, de a nemzet örök életét érintő politikum kifejezője. Napi értékű politikával a világnézeti kurzus nem kell, hogy foglalkozzék. De annál inkább az olyan politikai eseményekkel, amelyek az örökkévalóság jegyében jelentek meg, melyek a dolgok új rendjét jelentik. Az ilyen dialektikus módszer teszi lehetővé, hogy pedagógusaink a múltat és jelent egyaránt a fejlődés jegyében mérlegeljék.

Budapest, 1946. évi április hó 2-án.

Dr. Kemény Gábor s. k.  
ügyosztályvezető

[3]

### *Magyar vallás- és közoktatásügyi minisztertől*

Tárgy: Nevelők továbbképzésének hároméves terve.

A nevelők továbbképzésének az eddiginél szélesebb körű és elmélyítőbb megvalósítása végett újabb szervezet felállítása vált szükségessé. A felszabadítást követő időben a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete indította meg a nevelők átképzését világnézeti szempontból, ebbe a munkafolyamatba kapcsolódott a főváros és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium is.

Bármilyen időszerűek és jó hatásúak is voltak ezek a tanfolyamok, mégis jogos volt az aggodalom, hogy a pedagógusok egész társadalmát nem tudja átítatni 1. mert kevesen vettek benne részt, 2. mert a rendelkezésre álló rövid határidő nem volt elég arra, hogy az évtizedes tévedéseket eloszlassa. E mulasztás pótlására szolgál a hároméves munkaterv, melynek célját, tartalmát az *Útjelző vázlatban* közöltem.

Az egyetemi városok, esetleg a nagyobb vidéki kultúrközpontok nevelői három éven át négyhónapos kurzusokon fognak szemínáriumszerű megvitató előadásokon részt venni. Az ún. világnézeti tanfolyamon való részvétel heti 2 órában minden nevelőre kötelező. Ezenkívül minden pedagógus köteles egy szakmai tárgyat heti 2 órában, esetleg egy másik szakmai tárgyat heti egy órában hallgatni.

A négyhónapos tanfolyamok között lefolyó időben a pedagógusok levélben kérhetnek útmutatást a szakszerű vagy világnézeti önképzés munkájában. Kérdéses problémákra szakemberek megkérdézése alapján a V.K.M. nevelésügyi osztálya fog választ adni.

A továbbképzést december havában, de legkésőbb 1947. június havában meg kell kezdeni. A munkabeosztást a Magyar Pedagógusok Szakszervezete, a megyei titkárságok, tanfelügyelőségek, nemzeti bizottságok bevonásával a főigazgató végzi, aki tárgybeosztásra, órarendre és személyi beosztásra való javaslatát a tanfolyam megkezdése előtt 20 nappal a vkm-nak megküldi. A körülmények megfelelő mérlegelése szerint *nem pedagógusok* is részt vehetnek úgy a *tanításban*, mint a *tanulásban*. A tanítandó tantárgyak irányvonala kötelező, de ez nem jelenti azt, hogy az egyes helyeken alkalmasnak látszó munkakört nem lehet előtérbe helyezni, vagy — legalább a meginduláskor — elhagyni olyan témakört, melynek előadására ezidő szerint nincs alkalmas személyiség. A *Továbbképzés és demokrácia* c. könyvet, mely most van szerkesztés alatt, december folyamán minden szervezőnek és előadónak megküldjük. Ez a könyv a tanfolyamok részére nagyobb élgárdát fog kinevelni és bibliográfiai útmutatásával minden nevelőnek ösztönzést és útmutatást fog adni a további munkára.

Az általánosan kötelező témakör tárgyai: közgazdaságtan, szociológia, pedagógia és gyermeklélektan, történelemszemlélet, emberi jogok kodifikálása. *Szakmai tárgyak*: Biológia, vegytan, fizika, mennyiségtan, gazdasági földrajz, statisztika, irodalom, művészet, egészségügy, filozófia, politika.

A tárgytól való eltéréseket, új témakörök beiktatását a tanfolyam megkezdése előtt 3 héttel be kell jelenteni, az előadások pontos helyének és időrendjének megjelölésével együtt.

A tanfolyam munkájának felügyeletéről, a szervezők és előadók díjazásáról a lehetőség szerint gondoskodni kívánok.

A szervezők és előadók kijelöléséről, az első összejevetel időpontjáról 1946. november 10-ig kérek jelentést.

Budapest, 1946. október 12.

A miniszter rendeletéből:  
dr. Kemény Gábor s. k.  
ügyosztályvezető

[4]

#### *A nevelők továbbképzésének hároméves terve*

Hogyan született meg az az elgondolás, hogy a magyar nevelők továbbképzését a *tapogatózó kísérletek* után végre tervszerűen kell elindítani, ennek a részleteivel itt ne foglalkozzunk. Már az első próbák, mint a félelemből felocsudott lélek reflexmozgásai, megéreztették velünk a választ a költő nagy kérdésére: „... *De hát hol a könyv, mely célhoz vezet, Hol a nagyobb rész boldogsága? Ment-e a könyv által a világ elébb?*”

Két évvel ezelőtt, mikor a szégyenletes és félelmetes állapotból megmenekültünk, igenis úgy éreztük, hogy a *könyvek* által, a *gondolat* által megy elébb a világ és nem annak örültünk legjobban, hogy a fizikai gyötrelmekről megszabadultunk, hanem annak, hogy gondolataink, melyek évek óta, évtizedek óta gúzsba voltak kötve, ismét szabadon szárnyalhattak és spontán módon hozzáfoghattak az *újjáépítés nagy művéhez*. Mert az *újjáépítés a gondolattal* kezdődött: azzal a gondolattal, hogy nem lehet ott folytatni, ahol elhagytuk. A nagy összeomlás után csak egy mentés lehet: újjászületni a felszabadult és megtisztult gondolat jegyében... Így született meg az *átképzés* fogalma és gyakorlata. Nem jó hangzású szó, de a felszabadulás pillanatában nem találtunk jobbat.

A munka a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetéből indult el. Zuzmarás téli napon, a szakszervezetnek még alig fűthető elnöki szobájában beszéltek meg az átképzés menetrendjét. A dialektikus történelmi fejlődés logikája volt, hogy az első összejevetelen Szekfű Gyula és Mód Aladár is megjelentek, a témákat megbeszélték és a Dózsa-kérdésben és a Werbőczy-problémában is közös nevezőre jutottak. A régi elgondolás engedett itt az újnak és már ezen az első megbeszélésen kiderült, hogy a dolgok új rendje kezdődik a romokban heverő Magyarországon. A régibb nemzedékből Ember István, az újból Berlász Jenő volt még ott e találkozáson. Szimbolikus, sokat jelentő volt ez a együttléti (maga a tény is, és az is, hogy a szakszervezeten történt).

És szakadatlan sorban megindultak az átképző tanfolyamok, a Magyar Pedagógusok Szakszervezete, a főváros, a kultuszminisztérium vállvetve vettek részt ebben az építő munkában.

Nem az ismeretközlés volt itt a fontos (akár történeti, akár irodalmi vagy pedagógiai előadásról volt szó), hanem a szociológiai szempontok, a dialektikus gondolkodásmód, melyek ismeretlen területek maradtak az elmúlt évtizedek kultúrpolitikája folytán. A hallgatók közt volt olyan tanár, aki megrendülésében az *erkölcstan* tanításával kívánta „ellensúlyozni” a terbevett szociológiai tanítást és volt olyan tanító-kartársunk, aki nyíltan felvetette a kérdést, hogyan ismerhetjük fel, hogy az új termelési módoknak megfelelően új társadalmi formára kell áttérni. Az ilyen aggodalmak árulták el leginkább, hogy elérkezett a dolgok új rendje.

Az átképzések *nem alkalmi és nem örmagukért kitalált* művelődési folyamatok. Párhuzamos velejárói voltak a tanügyi reformterveknek és a reformok tényleg meginduló menetének. Ha a felszabadulás után még egyszerűen csak a „*lelkek átállítása*” lehetett a cél, később már a *reformok megvalósítása céljából* lett szükség az új látású, az újercú nevelőkre. Az *Általános Iskola* elindult a maga népförmálói útján, két év alatt az új középiskolának is ki kell alakulnia. A *Dolgozók iskolája* a művelt középosztályt fogja felfrissíteni, a *Közigazgatási tanfolyamok* mai tanulói a régi, népellenes hivatalnokosztályt fogják felváltani. Az új iskolák, a népi kollégiumok, az iskolán kívüli tanfolyamok újercú, új tudású nevelőket követelnek. Ezért nem lehet a továbbképzéseket abba hagyni. „Elmenvén tanítsatok” — ez a magyar demokráciának első nagy intése.

A közoktatásügyi minisztérium III. ügyosztálya teljes mértékben érzi ezt a feladatot. Ámde nemcsak a *ma és holnap* kulturális szükségleteire kell gondolnunk. Készülnünk kell olyan mélyenszántó átfogó munkára is, mely előadások, közös megbeszélések, megvitatások útján a nevelők tudásának állandó elmélyítését, demokratikus világnézetének tudatos fejlesztését szolgálja. Erre szolgál a nevelési ügyosztály hároméves terve.

A munkafolyamat két vidéki helyen már elindult, nálunk holnap kezdődik. Ez a hároméves munkafolyamat, mely négy-négy hónapos ciklusokban fog lefolyni, tervszerűségében különbözik az eddigi kurzusoktól. Itt nem átmeneti jellegű munkáról van szó, hanem állandó szellemi irányításról, állandó szellemi tájékozódásról előadások, megbeszélések, megvitatások útján. Olyan megvitatások útján, melyek megvilágítják a természeti, társadalmi, tudományos összefüggéseket. Rávilágítanak a kozmikus összefüggések útján a világegyetem harmóniájának általános törvényeire, a természet részjelenségeiben: a fizikai, biológiai, etnikai összefüggésekre; az emberi életben az emberi közösség törvényeire.

Hármas feladatot ró reánk ez a munka: a továbbképző előadók megszervezését és számuknak fokozatos növelését, a pedagógusok állandó művelését, a tanulók műveltségének elmélyítését.

A tervezett főbb munkacsoportok: 1. Biológia. 2. Fizika. 3. Kémia. 4. Gazdasági földrajz. 5. Közgazdaságtan. 6. Szociológia. 7. Irodalom. 8. Történelem. 9. Művészet. 10. Pedagógia és lélektan. 11. Filozófia. 12. Statisztika. 13. Mennyiségtan. 14. Egészségtan.

*Szabadság-fogalmak az újabb történetben* cím alatt fogjuk ismertetni azokat a tényeket, melyek a szabadságharcokon át vezetnek az emberi jogok kodifikálásáig, tehát addig a történeti pillanatig, melyben egy-egy nép szabadság vagy a kinyilatkoztatás formájában nyilatkozik meg.

Azt talán fölösleges is hangsúlyoznom, hogy a szaktárgyak elmélyítő tanításának is a világszemlélet tisztá megfogalmazásához kell vezetnie. És talán azt is fölösleges hangsúlyoznom, hogy ennek az új világnézetnek igazán demokratikusnak kell lennie, igazán a közösség érdekében kell kiformálódnia, akár ún. világnézeti tárgyokról van szó, akár szaktárgyakról, akár az iskola, a kultúra, a társadalom kérdéseiről.

Miért kell ezt a szempontot ily erőteljesen kihangsúlyozni? Egyszerűen azért, mert mi nem áltathatjuk magunkat arról, hogy a magyar nevelő-társadalom a maga egészében már teljesen át van itatva a demokrácia szellemétől. Éppen az eddig lefolyt továbbképzési folyamatok egymásik spontán megnyilatkozásából látszik, hogy a talaj még nincs elég mélyen felszántva. Egyik vidéki gyűlésen pedagógus társaink konokul tagadták azt, hogy a magyar parasztság el volt nyomva; másik helyen tiltakoztak ellene, hogy a közelmúlt magyar értelmiségi középosztálya lejátszotta történelmi szerepét; harmadik helyen az uralkodó osztály mulasztásait a földreform késleltetése és a szociális reformok elgáncsolása tekintetében azzal védték, hogy ezekben a mulasztásokban nem állunk egyedül. Bármilyen nehéz, mégis ki kell modanom: ameddig nem tudunk megkülönböztetést tenni a magyar uralkodó réteg és a magyar közösség között, ameddig a szigorú önkritikát egyszerűen kisebbségi érzéssel devalváljuk, addig nem beszélhetünk demokratikus világnézetéről, addig nem tudunk bekapcsolódni az épülő társadalmi fejlődés menetébe.

De amikor ezeket az elkedvetlenítő jelenségeket megállapítom, ezzel nem akarom azt mondani, hogy hagyjunk fel minden reménnyel. A magyarság a *magja egészében* a több évszázados német elnyomás miatt nem tudott lépést tartani a demokratikus fejlődésű országokkal. Nem tudott egyszerűen azért, mert a magyar közösség szellemi emelkedése ellenkezett egy tölünk (apczai, Bessenyei, Eötvös, Vörösmarty, Petőfi, Széchenyi, Eötvös Loránd, Ady Endre, József Attila, Nagy László stb.) tudott bekapcsolódni az európai fejlődés menetébe. A mi feladatunk most már az, hogy ezeket az *egyéni kapcsolatokat általánossá tegyük*.

Ezt a termékenyítő folyamatot kell nekünk megindítani, egy ma még nehéz atmoszférában. Hogy ebben az áldozatos munkában még sok közömbösséggel, talán sokszor konok visszautasítással találkozunk, az ne riasszon meg minket. Gondoljunk a költő nagy útmutatására:

„És mégis, mégis fáradozni kell.  
Egy újabb szellem kezd felküzdeni,  
Egy új irány tör át a lelkeken:  
A nyers fajokba tisztább érzeményt  
S gyümölcsözőbb eszméket oltani,  
Hogy végre egymást szívben átkarolják,  
S uralkodjék igazság, szeretet,  
Hogy a legalsó pór is kunyhájában  
Mondhassa bizton: nem vagyok magam!  
Testvéreim vannak, számos milliók;  
Én védem őket, ők megvédnek engem.  
Nem félek tőled, sors, bármit akarsz.  
Ez az, miért csüggedni nem szabad.”

*(Vörösmarty: Gondolatok a könyvtárban.)*

Az a tény, hogy összegyűltünk itt, ahol tanítani és tanulni akarunk, jele annak hogy újabb szellem tört utat a világosság, a tudás a nagyobb emberi szolidaritás felé.

„Előttünk egy nemzetnek sorsa áll”, mondjuk ismét a költővel, ezt a sorsot ki kell rántani a százados süllyedésből. Ettől a „jó mulatság”-tól, ettől a „férfimunkától” nem szabad visszariadnunk.